

VALORI NUMISMATICE AFLATE ÎN COLECȚIILE INSTITUȚIILOR DE CULT DIN JUDEȚUL NEAMȚ

de ELENA PETRIȘOR

Este bine cunoscut faptul că în perioada feudală, biserica era una din marile posesoare de averi mobile și imobile provenite din numeroasele danii făcute de diverse persoane, începînd cu voievozii și terminînd cu omul de rînd, pomenit modest în documentele vremii cu cuvînte de tipul : „celor care iubesc podoaba casei“¹, „cu rîvna mai multor persoane“², sau „mai multe persoane făcătoare de bine“³.

Donățiile în bani, cînd nu erau destinate unor noi construcții, re-amenajării sau împodobirii bisericilor, erau destinate confecționării de salbe, ce urmau să ornameze anumite icoane.

Cînd personajul donator nu oferea o salbă gata lucrată și dăruia un număr restrîns de monede și bijuterii, acestea se adunau în timp, pînă se ajungea la o anumită cantitate de metal prețios, după care erau împărțite după gustul și aprecierea personalului monahicesc sau ale unui meșter argintar, care desigur avea grijă să nu deterioreze prea mult piesele componente ale viitorului obiect de podoabă.

Așa se face că în înșiruirea monedelor în salbe, denumite de Karl Marx ca „expresii sociale ale abundenței și bogăției“, găsim așezate alături de nomismele lui Constantin IX Monomahul și Nicefor III Botaniates (Orpal), groși matapani, taleri, zechini, ruble și o mare varietate de ducați și monede turcești, toate întinse pe o perioadă destul de mare în timp, cea a secolelor al XI-lea — XIX-lea.

Totodată ele sînt oglinda haosului monetar specific orînduirii feudale de pe teritoriul țării noastre, întărit și prelungit de monopolul turcesc asupra comerțului nostru exterior⁴, cît și de interdicția baterii unei monede naționale.

Este bine să precizăm de la început că piesele numismatice aflate în atenția noastră, sînt componente ale unor asemenea salbe și în consecință vor prezenta una sau mai multe perforații, în funcție de locul ce l-au ocupat în cadrul ansamblului și de asemeni nu vom putea pune în discuție locul de descoperire a monedelor în cauză, atîta timp cît nu știm numele donatorului, iar pentru cazurile în care-l cunoaștem, el nu poate fi edificator, sursa procurării de către donatori a pieselor rămînîndu-ne totuși necunoscută. Ele pot proveni din orice colț al vechilor provincii istorice românești, munții, apele și simplele frontiere neputînd anula unitatea de

limbă, obiceiuri, credințe și stăvili aspirația acestora spre o unitate națională.

Din examinarea atentă a salbelor de monede aflate pe teritoriul județului Neamț, ne-au reținut atenția în mod deosebit câteva exemplare emise de orașele și statele italiene, un taler al lui Constantin Brâncoveanu, precum și câteva monede anepigrafe, a căror proveniență o vom stabili când le vom analiza.

Relațiile comerciale dintre state sau formații statale, au favorizat din totdeauna circulația monetară între granițele acestora. Așa ne explicăm apariția în teritoriu a două monede venețiene din argint, emise de dogii Pedro Gradenigo (1289—1310) și Giovano Soranzo (1312—1328), într-o vreme în care moneda bizantină era încă preponderentă⁵. Descrierea pieselor este următoarea :

1. av. PEGRADONIGO-SMVENETI

Dogele și Sf. Marcu cu Biblia în mină, în picioare din față.
Cerc perlat exterior.

rv. Iisus pantocrator. În câmp sus IX-XC. Cerc perlat exterior.

Argint, 800‰, D = 19,8 mm, G = 1,85 g. Cu o perforație — (fig. 1/1).

2. av. IOSVPANTIO — SM VEN [ETI] și ca mai sus.

rv. ca la nr. 1, dar sub cotul stîng al lui Iisus se află o stea cu cinci raze.

Argint, 800‰, D = 19,9 mm. G = 1,87 g. Cu două perforații de formă pătrată (fig. 1/2).

O altă piesă venețiană este un ducat comemorativ cu aspect de medalie, avînd chiar această destinație și care se bătea o singură dată pe an în număr restrîns, marcînd anul de la alegerea dogelui. Piesa în cauză aparține dogelui Pedro Grimani (1741—1752), avînd următoarea descriere :

av. S.M.V. PETRVS GRIMANVS. DVX, scris semicircular între două cercuri perlate. În interior Sf. Marcu dînd binecuvîntarea sa dogelui îngenunchiat. Sub linia de sol, în mijloc, G.D.

rv. PETRI/ GRIMANI / PRINCIPIIS / MVNVS / AN. IX / 1749, scris pe 6 rînduri orizontale suprapuse, într-o cunună de flori și frunze, avînd în mijloc sus o bonetă de doge.

În jur o ramă spiralată intercalată de cite un șnur dublu din sîrmă răsucită. În partea superioară o toartă lată realizată din lipirea a două rînduri de sîrme răsucite, avînd în jur elemente stilizate de frunze și flori realizate din același material.

Ducat-medalie, argint, 900‰, D = 49,7 mm, G = 23 g., (fig. 1/3).

Un ducat de argint al menționatului doge cîntărea de obicei 22,4 g., iar tipul mai cunoscut de ducat-medalie, în jur de 9 g.⁶. Tipul prezentat de noi prezintă toate caracteristicile ducatului, caracterul de medalie reieșindu-i din legenda reversului care menționează că este un dar al principelui (principis munus) și a fost înmînat probabil cu ocazia aniversării a 9 ani de la alegerea sa ca doge.

Maniera aceasta de a întrebuița un anume tip de monedă ca medalie era foarte frecvent la suveranii Europei și chiar Ecaterina a II-a a emis o rublă-medalie, lucrată în aceeași manieră cu cel prezentat de noi⁷.

Și Constantin Brâncoveanu a dispus baterea unui tip de monedă-medalie, un asemenea exemplar aflându-se și pe teritoriul județului nostru. Este vorba de talerul-medalie, realizat de gravorul Carol I. Hoffman din Alba-Iulia⁸, din care se cunosc doar 3 exemplare la Academia Română, piesa noastră diferind de acestea prin dimensiuni, greutate și dubla stanțare a numelui gravurului, ceea ce ne face să credem că ar fi vorba de o probă.

Ca descriere, talerul corespunde întocmai catalogului lui George Buzdugan, singura deosebire aflându-se la aversul piesei și anume crucea perlată cu care începe legenda este așezată mai sus decât normal (deasupra limitei superioare a literelor), iar jos inițialele gravurului C.H. sînt repetate de două ori, unele sub altele (fig. 1/4).

Dimensiunile piesei noastre sînt următoarele : AR 900‰, Greutatea 30,96 g., Diametrul 46 mm., Grosimea 2,3 mm., Diametrul perforației 2 mm.

Cele trei exemplare similare aflate la Cabinetul numismatic al Academiei R.S.R. (din sursa citată), prezintă următoarele dimensiuni : Greut. 30,95 g. ; 30,45 g. ; 27,90 g. . Diam. 45 mm.

Talerul pus în discuție de noi, este mai lat cu 1 mm, fapt ce nu poate proveni nicidecum de la aurirea suferită ulterior și care este în strat infim, transparent (prin unele locuri deja ros), iar greutatea este de asemeni mai mare cu 0,01 g., ce ar putea fi pusă pe seama auririi, dar atunci ar însemna să nu ținem cont de lipsa metalului din perforația făcută în partea superioară a monedei și care a dislocat o cantitate de metal ce ar putea fi egală cu 0,05 g. Știind că densitatea argintului (ρ) este de 10,5, putem afla cantitatea de metal dislocuit prin metode matematice :

$$m = \rho \cdot V$$

$$V = \pi r^2 \cdot h$$

$$m = \rho \cdot \pi r^2 \cdot h$$

În urma calculului făcut, cantitatea de metal dislocuit ar fi de 0,075 g., dar ținînd cont de faptul că moneda nu are aceeași grosime peste tot, cantitatea metalului dislocuit credem a fi cea menționată mai sus și anume de 0,05 g.

În consecință talerul-medalie aflat în județul nostru, ar fi trebuit să aibă inițial în jur de 31,01 g., ceea ce l-ar situa alături de cel aflat într-o colecție particulară din Viena⁹, dar oricum este mai lat în diametru.

Bineînțeles că ar fi fost de dorit să știm cum a ajuns această rară piesă numismatică, într-una din colecțiile noastre, însă acest lucru nu este menționat în documentele ctitoriei voievodale unde se află, dintr-un motiv lesne de știut, dacă ne gîndim că toate exemplarele aflate la palatul domnesc de la Mogoșoaia au fost duse la Constantinopol¹⁰ și topite, ele constituind unul din capetele de acuzare folosite împotriva domnitorului muntean.

Ca tipuri de monede anepigrafe, au fost descoperite numai diviziuni de ducați și zecchini, de diverse nominaluri (de la 1/6-1/12) și cu reprezentări de ordin religios pe ele.

Singura care prezintă și elemente heraldice este 1/8 ducat, emis de orașul german Nüremberg, bătut cu siguranță înainte de anul 1808, când amintitul oraș a fost anexat la Bavaria¹¹.

Moneda prezintă pe *avers* un scut încoronat cu stema orașului, înconjurată de două ramuri de palm. Sub scut, litera N. Cerc perlat exterior.

Pe *revers*, oaie spre stînga, cu steag în spate și așezată pe o înălțime. În jur cerc perlat exterior.

1/8 ducat, Av-830‰, D = 9,5 mm, G = 0,37 g., 2 perforații, monetăria Nüremberg. (fig. 1/5).

Fără a avea trecut nominalul pe ea, putem afirma cu certitudine că exemplarul aflat în discuție, corespunde în greutate 1/8 de ducat, știind că ducatul nuremburghez cîntărea la sfîrșitul secolului al XVIII-lea 3,49 g.

Celelalte monede rămase în discuția noastră, au pe ele numai reprezentări religioase și nominaluri de 1/6, 1/8, 1/12 ducat.

Tipul respectiv prezintă pe :

av. — scena religioasă a „Bunei vestiri”¹², Fecioara fiind spre stînga, înconjurată de raze. Cerc liniar interior și perlat exterior.

rv. — înger în zbor, cu ramură de crin în mînă, așurind spre dreapta. Sub picioare, într-un medalion alungit, nominalul piesei — 1/6. Cerc liniar interior și perlat exterior.

1/6 ducat, Av-830‰, (fig. 2/1).

Monedele de acest tip au fost emise pentru orașul Milano, de regele Sardiniei Carlo Emanuele (1730—1773), în perioada anilor 1743—1746¹³, greutatea și dimensiunile lor diferind în funcție de nominal, cît și de gradul de uzură a piesei respective, după cum urmează :

1/6 ducat D = 12-12,5 mm.

G = 0,41-0,50 g.

Greutatea normală a unei asemenea piese trebuia să fie de 0,56 g, deoarece ducatul sardinian cîntărea în acea perioadă 3,40 g.

1/8 ducat D = 9-10,5 mm.

G = 0,29-0,38 g.

G. normală = 0,42 g.

1/12 ducat D = 7,5-8,2 mm.

G = 0,20-0,23 g.

G. normală = 0,28 g.

Nici una din ele nu are însemne de monetărie, deși par a fi lucrate în monetării diferite și cu gravori diferiți.

Faptul reiese clar dintr-o examinare mai atentă a unor exemplare și mai ales a celor două monede de 1/8 ducat și a celei de 1/12 ducat.

La primele două, (fig. 2/2, 3) —, deși s-a folosit același motiv, există unele deosebiri care nu pot fi legate nicidecum de uzura piesei, ci de cel care a realizat-o. Astfel al doilea exemplar (fig. 2/3) are spațiul interior cercului liniar, mai restrâns, iar linia pardoselii dintre personajul înge-nunchiat și cercul liniar, mai lungă, medalionul cu nominalul este mai rotunjit, iar ramura de crin mai clar realizată.

În ceea ce privește piesa de 1/12 ducat, ea diferă total de celelalte dinainte, din următoarele motive :

Personajul înge-nunchiat, este realizat foarte schematic, doar prin câteva linii ușor arcuite, iar poziția atît de rugăciune cît și de zbor, este inversă (fig. 2/4). Personajul de pe revers este astfel construit, încît aduce cu cel din exemplarele analizate anterior, avînd doar mai puține amănunte de vestimentație. Nominalul nu mai este marcat de nici un medalion.

Nu putem pune pe seama micimi piesei schimbarea stilului de reprezentare a personajelor tipice monedei respective, întrucît orice gravor care se respectă, realizează în aceeași manieră piese și mai mici decît cele aflate în discuția noastră, cunoscîndu-se la alte state sau principate, piese de 1/32 ducat și care redau întocmai motivul de pe moneda a cărei diviziune este.

Dealtfel, asemenea piese cu reprezentări religioase, mai avem în colecțiile noastre, avînd cu certitudine proveniențe catolice, dar pînă la stabilirea clară a paternității lor, ne abținem deocamdată să le discutăm.

Negăsind în circulația monetară de pe teritoriul țării noastre existența acestor ultime tipuri de monedă și prezența lor numai în cadrul colecțiilor unităților de cult, ne face să credem că au fost aduse în țară cu destinația expresă de a fi donate acestora, indiferent de caracterul reprezentărilor aflate pe ele, fiind privite în primul rînd ca obiecte de metal prețios, fapt care ar explica dealtfel și existența unui foarte mare număr de monede turcești în același cadru.

N O T E

- 1 Revista Arhiva, nr. 11, 12/1908, p. 446.
- 2 Mînăstirea Agapia — inscripții.
- 3 *Idem*.
- 4 O. Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 47.
- 5 *Ibidem*, p. 7.
- 6 William D. Craig, *Coins of the World 1750—1850*, Wisconsin, 1966, p. 424.
- 7 J. G. Spaski ș.a., *Ruskaja monetnaja sistema*, Leningrad, 1970, p. 10.
- 8 G. Buzdugan ș.a., *Monede și bancnote românești*, București, 1977, p. 34-35.
- 9 G. Buzdugan ș.a., *op. cit.*, p. 35, nr. 286.
- 10 C. C. Secășanu, *Numismatica medievală și modernă*, București, 1942, p. 69.
- 11 W. D. Craig, *op. cit.*, p. 235.
- 12 *Ibidem*, p. 424.
- 13 *Ibidem*.

NUMISMATIC VALUES IN THE COLLECTION OF THE RELIGIOUS INSTITUTIONS OF NEAMȚ COUNTY

S u m m a r y

In the feudal period, the church, one of the possessors of goods, obtained from donations some values, among them being the necklaces of coins.

At these, necklaces of ornament, called by Karl Marx „social expresses of plenty and richness“, coins of the most difference provenience and names are put together, their variety stretches on a rather long period of time, the XI-th — the XIX-th centuries.

Among these, the present paper records the existence on the territory of Neamț county of two silver coins emitted by the Venetian doges Pedro Gradonigo (1289—1310) and Giovano Soranzo (1312—1328), in a period when the Byzantine coin was still preponderant, a ducat-medal emitted by Pedro Grimani in 1749, a monetary sample of the thaler-medal emitted by Constantin Brâncoveanu in 1713 and a 1/8 of ducat emitted by the town of Nürnberg in the second half of the XVIIIth c.

Finalp, three ducat divisions emitted by Carlo Emanuele for the town of Milano, in the period 1743—1746 are presented ; they are 1/6, 1/8, 1/12 ducat having religious representations both on the obverse and the reverse and being classified as undated and unepigraphic coins.

Without having proofs that these last types of coin were in circulation on the territory of our country, we thing they were specially brought to be given as necklaces to some religious scenes and to the precious metal they contain.

FIGURE EXPLANATIONS

Fig. 1. — 1, Soldo from Pedro Gradonigo (1289—1310) ; 2, soldo from Giovano Soranzo (1312—1328) ; 3, ducat-medal from Pedro Grimani (1741—1752) ; 4, thaler-medal from Constantin Brâncoveanu, prince of Wallachia, 1713 ; 5, 1/8 of ducat, the town of Nürnberg.

Fig 2. — 1, 1/6 of ducat from Carlo Emanuele (1730—1773) ; 2, 1/8 of ducat from the same prince ; 3, 1/8 of zecchino from the same prince ; 4, 1/12 of ducat from the same prince.

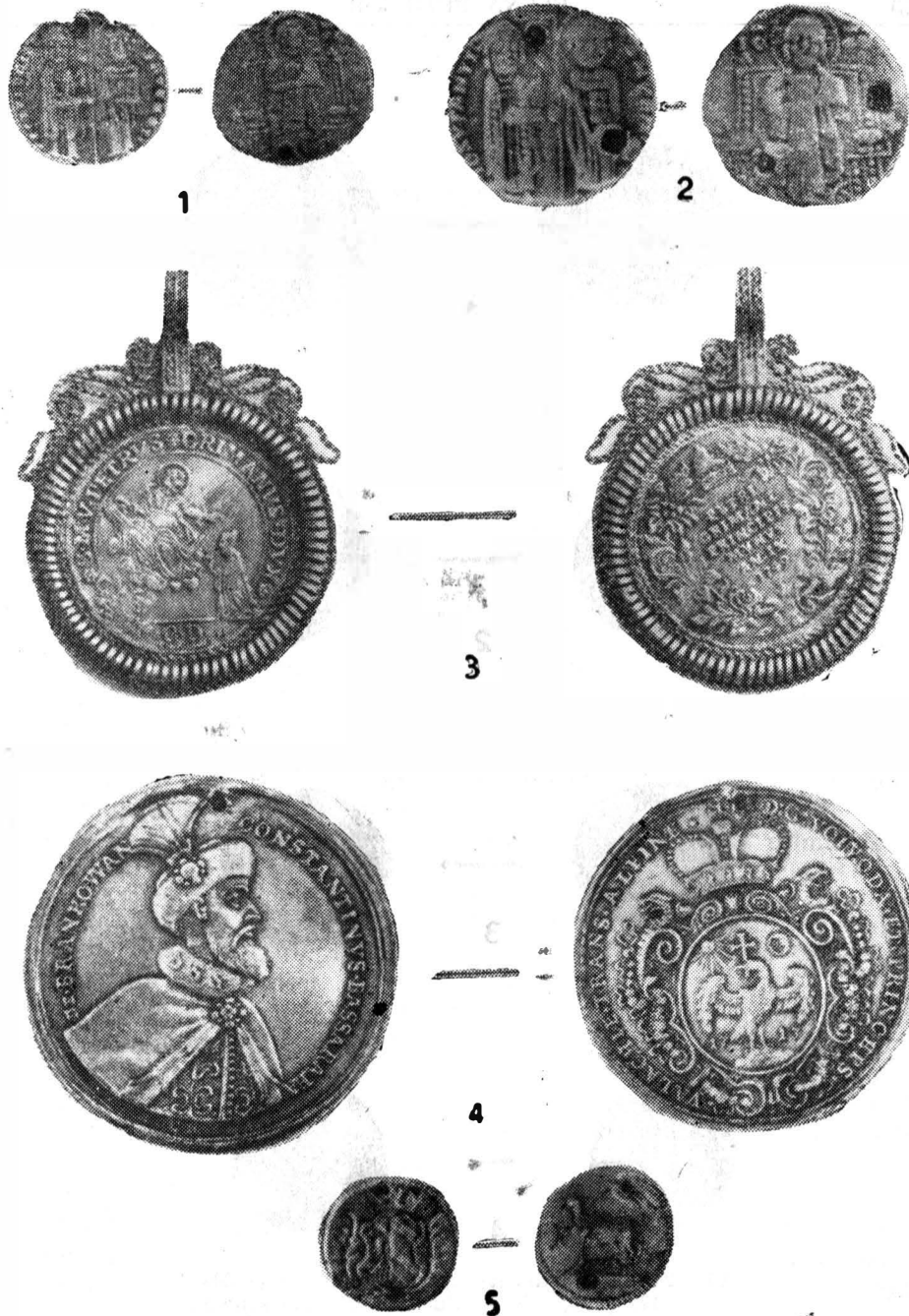

Fig. 1. — 1, soldo — Pedro Gradonigo (1289—1310); 2, soldo — Giovano Soranzo (1312—1328); 3, ducat-medalie — Pedro Grimani (1741—1752); 4, taler-medalie — Constantin Brâncoveanu (— 1713); 5, 1/8 ducat — oraş Nürnberg.

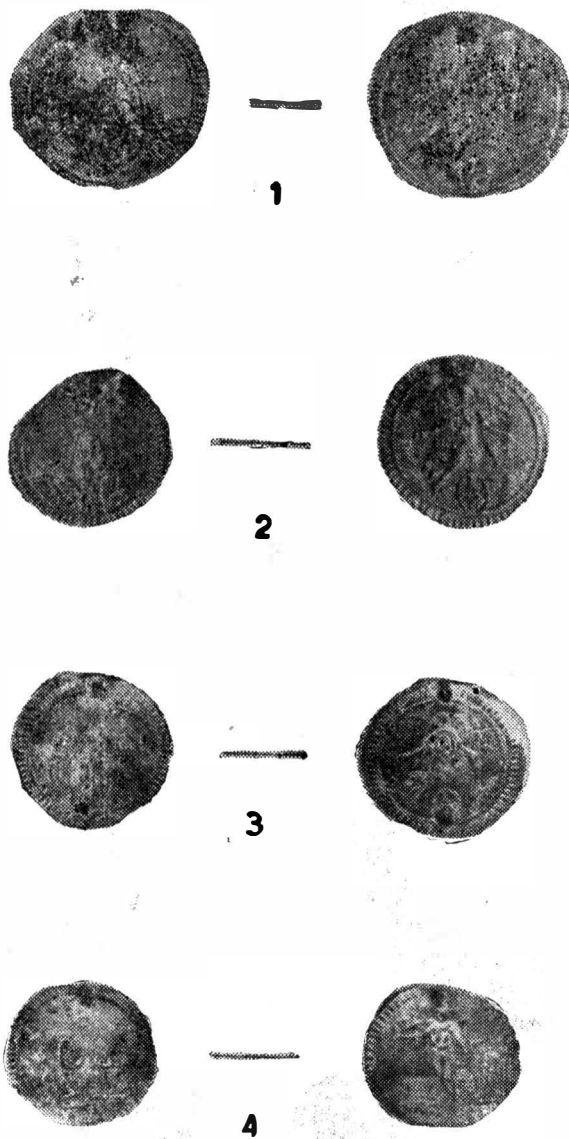

Fig. 2. — 1, 1/6 ducat — Carlo Emanuele (1730—1773); 2, 1/8 — ducat Carlo Emanuele; 3, 1/8 ducat — Carlo Emanuele; 4, 1/12 ducat — Carlo Emanuele.